

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **КРУЛІКОВСЬКОЇ ТЕТЯНИ ПЕТРІВНИ**
«ТВОРЧІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ПОДІЛЛЯ
ХІХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ
КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
025 – музичне мистецтво
галузь знань 02 – культура і мистецтво

Дисертація Круліковської Тетяни Петрівни присвячена дослідженню феномену творчої спадщини польських композиторів Поділля ХІХ ст. в проєкції на діалог двох національних культур – української і польської. До обраної проблематики дослідницею було залучено широке соціоісторичне та культурно-мистецьке тло, в рамках якого виявилось можливим окреслити історичні, національно-ментальні та мистецько-культурні особливості співіснування українського та польського народів на теренах Поділля означеної доби.

Насправді з'ясування цієї й інших аналогічних категорій – це віддзеркалення надто важливих процесів життя сучасного суспільства.

Заявлена проблема становить примітну сторінку в історії української музики минулого, водночас дотепер не отримала належного музикознавчого висвітлення, не була предметом самостійного наукового дослідження. У контексті активної потреби пізнати, усвідомити та відтворити реальну картину розвитку культурного та мистецького життя окремого регіону, визначити місце його представників у розвитку національної музичної культури в цілому та у контексті європейських культурних цінностей, водночас розширити межі концертно-виконавської практики обрання теми дослідження Т.Круліковської видається доволі актуальним.

Позаяк національний стиль – це душа народу, його образ, з яким сприймається світом. У ньому заковані минуле нації, особливості її менталітету, шляхів історичного розвитку, акумульовані характер, ідеали та

власна гідність, збережені та примножені впродовж історичного розвитку. Тому шлях до пізнання народу лежить через розуміння його національних цінностей, що вкрай важливо у часи, коли роль національного постає своєрідним показником ментальної приналежності кожного митця до своєї нації.

Поперед усе слід зауважити, що для українського музикознавства варте схвалення промовисте гасло дисертації Т.Круліковської про те, що творчість польських композиторів Поділля ХІХ ст. постає «регіональним феноменом, в якому виокремилась прихильність до певної культурної, національної та регіональної традиції, яку характеризує єдність естетичних поглядів, спільність творчих принципів і жанрових пріоритетів, та головне – прихильність до української національної традиції» [с. 2]. Саме це поставило питання реконструкції панорами української музичної культури Поділля ХІХ ст. з урахуванням українсько-польських культурних взаємин і було розглянуто ряд питань, серед яких:

- етапи розвитку українсько-польських зв'язків Поділля в історичній динаміці (охопивши великий часовий простір –ХVІ–ХІХ ст.);
- зацікавленість українським фольклором; побутування маєткової культури, театру, домашнього та салонного виконавства; постаті польських композиторів Поділля ХІХ ст.,
- вплив української тематики, сюжетів та образів на формування їх творчого спадку.

Цілком справедливо авторка розвідки стверджує, що «у різних регіонах України впродовж багатьох століть, а найбільше – ХІХ ст., працювала когорта композиторів польського походження, серед яких – Кароль Ліпінський, Ян Галль, Станіслав Невядомський, Юліуш Зарембський, Михайло Скорульський, Казімеж Любомирський, Євген Риб, Костянтин Антоній Горський, Вітольд Малішевський та ін., діяльність яких сприяла збагаченню музичного життя і освіти різних регіонів, а їх творчість представлена різними жанрами і стильовими напрямками, головню романтичного і

постромантичного, а в жанровому спектрі – вокальної та фортепіанної музики, камерно-інструментальними творами» [с. 20].

За структурою дисертація Т.Круліковської нагадує сонатний цикл, що репрезентує послідовні етапи визначення історичних, національно-ментальних і мистецько-культурних особливостей співіснування українського та польського народів на теренах Поділля ХІХ ст.: етапи розвитку українсько-польських зв'язків Поділля в історичній динаміці (ХVІ–ХІХ ст.); зацікавленість українським фольклором; побутування маєткової культури, театру, домашнього та салонного виконавства; постаті польських композиторів Поділля ХІХ ст. (Антон Гіацинтович Коціпінський, Михайло Адамович Завадський та Владислав Іванович Заремби), вплив української тематики, сюжетів та образів на формування їх творчої спадщини.

Перший розділ має установчий характер та з'ясовує українсько-польські взаємини на Поділлі у ХІХ ст., виявляючи історико-культурні передумови формування українсько-польських відносин на Поділлі, історичні та етнографічні українсько-польські контакти у ХІХ ст. та формування «української школи» в польській літературі. Спираючись на дослідження визначного українського історика, політичного та державного діяча, громадянського лідера, який неодноразово перебував на Поділлі М. Грушевського, також на праці інших дослідників Подільського краю та інших областей України, польських діячів: вченого, педагога, католицького священика Лаврентія Марчинського, історика, письменника, видавця історичних джерел Юліана-Урсина Немцевича; польського історика, археографа, публіциста, громадського лідера, творця тритомної праці «Стародавня Польща з географічного, історичного і статистичного погляду» Міхала Балінського (написаної спільно з Тимотеушем Ліпінським); автора історичної праці «Поділля, Волинь, Україна. Картини місць і часів», графа Олександра Нарциза Кароля Пшездзєцького, Яна Потоцького, Юзефа Антонія Ролле, Зоріана Доленга-Ходаковського та інших, дисертантка аналізує який вагомий вклад у формування та розвиток української культури

було здійснено українськими музикантами з польськими коріннями. Та вказує на їх спільні риси: високий рівень освіченості та активну концертно-виконавська діяльність; вивчення традицій західноєвропейської музики та синтезування їх з польськими та українськими фольклорними елементами; активне втілення української тематики у творчій спадщині композиторів українсько-польського походження; використання важливого чинника формування індивідуальних композиторських стилів і стильових засад в музиці цього періоду – фольклорних елементів; домінування жанрів фортепіанної мініатюри та романсу як провідних у творчому доробку композиторів ХІХ ст.

Другий розділ розглядає роль композиторів польського походження в музичній культурі Поділля ХІХ ст. через культурно-просвітницьку діяльність польських музикантів того часу; збірку «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і Малоросії» Антона Коціпінського; аналізує творчість Михайла Завадського зі з'ясуванням жанрової палітри його фортепіанних творів і мовно-стильових особливостей його вокальної спадщини; також музику до поеми «Марія» Антонія Мальчевського, переконливо стверджуючи, що «важливу культурно-просвітницьку роль у розвитку музичної культури Поділля відіграли польські діячі, які вплинули на розвиток домашнього та салонного виконавства, становлення польського театру та сприяли процесам професіоналізації музичної освіти» [с. 108].

Третій розділ зосереджений на аналізі життєтворчості В.Заремби як українсько-польського композитора Поділля ХІХ ст., педагога, піаніста автора численних фортепіанних, вокальних творів та педагогічних збірок, на прикладі якого авторка переконливо формулює твердження, що саме цей композитор «здійснив значний внесок у становлення української професійної музики та заповнення певних сегментів її цілісної панорами» [с.111]. Підтвердженням цього стає аналіз його життєпису, фортепіанної творчості, обробок народних пісень та пісень на тексти сучасних йому польських поетів (адже простежено значення української народної пісні як

важливого джерела у формуванні фортепіанної спадщини композитора та охарактеризовано основні особливості письма на прикладі жанру обробок українських пісень для фортепіано), збірки «"Кобзар" Тараса Шевченка», також ключових педагогічних та світоглядно-естетичних поглядів. В.Заремби, логічно доходючи переконливого висновку, що «В. Заремба був носієм європейської культури й освіченості. Його зацікавленість українською та польською народною і професійною культурою, просвітницька та педагогічна діяльність сприяли формуванню і розвитку професійної музичної освіти в Україні, укріпленню її зв'язків з західноєвропейською музичною освітою і культурою» [с. 131].

У вивченні вокальної спадщини В. Заремби авторкою окреслено домінуючі тематичні сфери солоспівів, з'ясовано, що звертаючись до поезії Тараса Шевченка у збірнику «"Кобзар" Тараса Шевченка», композитор обирав переважно ті вірші, в яких панують типово романтично-сентиментальні образи самотності, чужини, кохання, настрої журби і туги, але поруч з тим він звертався до мотивів козацької волі, романтичних поривань героїв і невідповідності з реаліями. Зроблено висновок, що вокальна мелодика пісень В. Заремби на слова Кобзаря поєднує українські фольклорні звороти, головню лірико-звичаєвої сфери, елементи польської вокальної лірики, передусім, С. Монюшка, та окремі речитативно-декламаційні прийоми.

Таким чином авторці розвідки вдалося додати поважні факти у життєпис В. Заремби.

Дисертація доповнюється вагомими додатками: списком творів польських композиторів Поділля ХІХ ст.; ілюстративними та нотними матеріалами. Вражає список опублікованих праць за темою дисертації – 6 статей, виданих у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, 2 статті – у закордонних виданнях, участі у великій кількості (16) Всеукраїнських і Міжнародних конференцій; видання у 2023 році

навчально-методичного посібника «Мелодії з Поділля. Портрети українсько-польських композиторів ХІХ століття» (Київ).

Але ознайомлення з такою поважною науковою розвідкою викликає ряд питань, на які б хотілося почути відповіді:

- не зважаючи на заявлену мету розвідки, хотілося б дізнатися що спричинило обрання самої цієї теми дослідження?
- чому, на Вашу думку, композитори цього періоду оминули у своїй творчості масштабні історичні сюжети, сконцентрувавши увагу на переосмисленні українських фольклорних традицій, на описово-зображальних елементах та соціальних конфліктах?

У дисертації у різних контекстах часто застосовуються польські слова в українській транслітерації – до прикладу, с. 36 «східними кресами Польщі», де можна написати українською «східними кордонами».

Також було б грамотно подавати біля прізвищ у дужках іноземне транслітерацію – до прикладу, Ян Галль [польс. Jan Karol Gall] тощо.

Тож концептуальним стрижнем дисертації стало увиразнення групи польських композиторів Поділля ХІХ ст. та виявлення спільних ключових ознак їх творчості. Здійснено дослідження життєвого та творчого шляху Владислава Заремби; простежено значення української народної пісні як важливого джерела у формуванні його фортепіанної спадщини, охарактеризовано основні особливості письма на прикладі жанру обробок українських пісень для фортепіано.

Здійснено висновок, що творчий доробок польських композиторів Поділля ХІХ ст. окреслює два вектори у формуванні національної ідентичності – польський та український, які мали спільну мету – зацікавлення національними традиціями обох народів та їх збереження, прагнення до національної свободи в складних умовах політичних та ідеологічних конфліктів, що призвело до формування феномену подвійної національної ідентичності, яка, своєю чергою, констатує дві культурні орієнтації митців.

Композитори цього періоду оминули складні та масштабні історичні сюжети, сконцентрувавши свою увагу на творчому переосмисленні українських фольклорних традицій, на описово-зображальних елементах та соціальних конфліктах. Національна тематика зосереджена на збереженні польських та українських національних традицій, описі внутрішніх почуттів та замилюванні картинами рідного краю, відповідає основним засадам бідермаєру.

Об'єднані спільними етнічними та регіональними ознаками, польські композитори Поділля ХІХ ст. сприяли формуванню української професійної композиторської школи ХІХ ст. та входженню її в європейський культурний простір.

Наукова новизна дослідження полягає у впровадженні до музикознавчого обігу низки фортепіанних та вокальних творів В. Заремби та М. Завадського, які знаходяться в музичних архівах бібліотек України та Польщі, та здійсненні їх музикознавчого аналізу з метою систематизації типових ознак, стильових та жанрових особливостей творчості польських композиторів Поділля ХІХ ст. в контексті українсько-польських музичних взаємин.

Відзначу фундаментальність цієї наукової праці, глибину пошуку матеріалу. Логічно обґрунтовані наукові позиції увиразнюють перспективний напрям аналізу жанрово-тематичної сфери творчої спадщини композиторів інших національних меншин, які функціонували у культурно-мистецькому середовищі Поділля окресленого періоду.

Узагальнені, систематизовані в теоретичних та аналітичних розділах роботи можуть бути актуальними в курсі історії української музики, світової музики, культурології, використані при підготовці підручників, навчальних посібників, нотних збірників, тематика яких пов'язана як з розвитком музичного життя Поділля, так і української та польської культури в цілому.

Результати, отримані в процесі дослідження, відкривають для музикознавців перспективи проведення нових науково-дослідних пошуків у

напрямку формування та вивчення українсько-польських культурних та музичних взаємин в історичній динаміці. А для виконавців різних напрямків – сприяють розширенню діапазону свого репертуару.

Подальше дослідження проблеми, з різних причин не охоплене у дисертації, доцільно буде проводити з урахуванням розсування історичних, географічних та хронологічних кордонів, впровадженням в обіг забутих або навмисно ігнорованих імен інших композиторів, які тяжіли до втілення української тематики та здійснили особистий внесок у формування української професійної композиторської школи. До прикладу, здійснити аналіз творчості п'ятого рівненського князя, композитора та виконавця Казимира Любомирського (польс. Kazimierz Lubomirski), який народився в селищі Чернівці на Поділлі.

У своєму дослідженні Тетяна Круліковська дотрималася принципів академічної доброчесності, що виявилось у посиланні на джерела інформації під час використання відомостей і тверджень; наданні достовірної інформацію щодо методів і результати досліджень, джерел використаної інформації та власну наукову діяльність. У дисертації відсутній плагіат як оприлюднення наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження/творчості або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства.

Підсумовуючи все наведене вище, можу з впевненістю констатувати, що дисертація Круліковської Тетяни Петрівни «Творчість польських композиторів Поділля ХІХ століття в контексті українсько-польських культурних взаємин», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – музичне мистецтво; галузь знань 02 – культура і мистецтво, повною мірою заслуговує отримання пошукуваного наукового ступеня.

Доктор мистецтвознавства,

професор
Львівської національної музичної
академії імені М. В. Лисенка

Т.О. Молчанова

дата підпис